

УДК 821.161.3Колас:[81'373:82-1]

Лаканічнасць і сцісласць маўлення ў паэме Якуба Коласа «Новая зямля»

К.С. УСОВІЧ

У артыкуле зроблена класіфікацыя лексікі эканомнага характару паэмы Якуба Коласа “Новая зямля”, і на гэтай аснове зроблены канкрэтныя вывады аб ролі класіка беларускай савецкай літаратуры ў распрацоўцы і ўдасканаленні сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Адным з прыёмаў і метадаў яе распрацоўкі і ўдасканалення з’явілася павышэнне яе эканомнасці.

Ключавыя словы: беларуская мова, лаканічнасць і сцісласць маўлення, паэма “Новая зямля”, сродак зносін, мыслення і пазнання; навуковая мова, навукова-тэхнічная тэрміналогія, удасканаленне мовы, эканомнасць мовы, эканомія моўных сродкаў, Якуб Колас.

The article gives the classification of economic vocabulary in the poem “Novaya Zyamlya” by Yakub Kolas. The classification was used to make conclusions about the role of the classic in Belarusian Soviet literature and in the development and improvement of modern Belarusian literary language. One of the techniques and methods of the language development and improvement was vocabulary economization.

Keywords: Belarusian language, speech laconism and conciseness, poem “Novaya Zyamlya”, means of communication, thinking and cognition; scientific language, scientific-technical terminology, improvement of language, economy of language, economy of language devices, Yakub Kolas.

З’яўляючыся, побач з Янкам Купалам, галоўным і самым буйным класікам беларускай мастацкай літаратуры, стваральнікам сучаснай літаратурнай мовы беларускага народа, Якуб Колас дапамог удасканаліць беларускую народную мову да самага высокага ўзроўню – літаратурнага.

Адным са спосабаў удасканалення беларускай мовы было павелічэнне яе эканомнасці. Дастаткова наглядна і поўна гэта паказвае мова, правільней, лексіка яго самай галоўнай паэмы – “Новая зямля” [1].

Даследаванне яе дэталёва і рэльефна адлюстроўвае разуменне Я. Коласам неабходнасці моўнай эканоміі, выкарыстання многіх моўных з’яў (якія ёсць не што іншае, як параджэнне закона эканоміі, як моўнае адлюстраванне аб’ектыўнай рэчаіснасці).

Намі выяўлена ў гэтай паэме больш чым 500 прыкладаў ашчадных адносін Я. Коласа да роднай мовы, яго імкнення зрабіць яе як мага больш манеўраным, вёрткім, лёгкім і зручным інструментам адлюстравання рэчаіснасці, мыслення, пазнання і зносін. Сістэматызацыя выпісаных прыкладаў дае магчымасць вылучыць наступныя напрамкі ці прыёмы лексічнай эканоміі:

1. Ужыванне кароткай і ўсечанай форм прыметнікаў.
2. Ужыванне кароткай формы дзеепрыметнікаў.
3. Ужыванне дзеясловаў зваротнай формы не з постфіксам **-ся**, а з яго варыянтам – **-сь**.
4. Ужыванне зваротных дзеепрыслоўяў з постфіксам **-сь**.
5. Ужыванне слоў розных часцін мовы з адкінутымі прыстаўкамі або з апушчанымі ўнутранай марфалагічнай часткай ці асобнай літарай.
6. Ужыванне кароткай формы займеннікаў.
7. Ужыванне назоўнікаў мужчынскага, жаночага і ніякага роду ў родным склоне множнага ліку з нулявым канчаткам.
8. Выкарыстанне сінанімічных, больш эканамічных прыназоўнікаў **к** замест **да** і **у** замест **ва**.
9. Ужыванне слоў розных марфалагічных разрадаў рускай мовы замест больш матэрыялаёмістых і грувацкіх беларускіх.
10. Іншыя прыклады дасягнення лексічнай эканомнасці.

1. Ужыванне кароткай і ўсечанай форм прыметнікаў.

Не ставячы перад сабой канкрэтнага і яснага пытання ўдасканалення беларускай мовы як сродку адлюстравання аб'ектыўнай рэчаіснасці ў свядомасці людзей, мыслення, пазнання і зносін, Я. Колас усё рабіў магчымае, каб хутчэй закончыць фарміраванне літаратурнай формы беларускай мовы, паляпшаў яе функцыянальна-выяўленчыя магчымасці і нават рабіў яе больш эканомнай, што само па сабе было ўдасканаленнем інструментальных уласцівасцей беларускай мовы. Хоць меры па павышэнні яе эканомнасці Колас прымаў у сувязі з іншымі мэтамі, толькі інстынктыўна адчуваючы неабходнасць эканоміі. Так, ён з усёй пераканаўчасцю паказваў заканамернасць ужывання ў беларускай мове кароткай формы прыметнікаў. У адным са сваіх выступленняў, абвяргаючы нападкі аднаго з нацыяналістаў, Якуб Колас гаварыў: “Ён кінуў такі закід, што ў перакладзе я ўжываю кароткія формы прыметнікаў. Ён сцвярджае, што гэтыя прыметнікі не ўласцівы беларускай мове. Я з гэтым не згодзен. Кароткімі формамі беларуская мова багатая. Прывяду прыклады: “І сама малада, і дзяцей чарада”, “Горка рэдзька, ды ядуць, кепска замужам, ды йдуць”, “Свая сіла сабе міла” – гэта запісана на Чэрвеньшчыне.

Іх багата, гэтых прыкладаў, я лічу лішнім затрымліваць вашу ўвагу і прыводзіць іх далей. Уводзячы гэтыя кароткія формы ў беларускую літаратурную мову, я проста меў на ўвазе расунуць межы нашай літаратурнай мовы – няхай мова расце, развіваецца. І гэта на законнай падставе, паколькі аб гэтым кажуць тысячы прыкладаў фальклору (Я. Колас. Выйсці на прасторы жыцця // ЛіМ. – 1937. – № 19)” [2, с. 136].

Як сцвярджае і даказвае далей М. Барсток, выдатная даследчыца мовы і творчасці Якуба Коласа, “у сваіх мастацкіх творах як дакастрычніцкай, так і савецкай эпохі Якуб Колас шырока ўжывае кароткую (і ўсечаную. – К.У.) форму прыметнікаў: дзед стары быў, як *аглушан* (дзеепрыметнік. – К.У.), *непаслушан* (дзеепрыметнік. – К.У.), змучан горам твар; вёў смелы Каманін *арліна* (усечаная форма. – К.У.) звяно; *ацесліва* (усечаная форма. – К.У.), хлопцы, знаць, ваша натура; *бедна* (усечаная форма. – К.У.) вопратка мая; як ты *бедна*, як ты *цёмна*, родная краіна; *бедны* мы і *цёмны*, сякерка *востра*, кара *крохка*; дарожка і *вузка* і *цесна*; *высок*, *высок* паркан-сцяна, нам песня волі не дана; *вялік* разгон, *шырок* размах; *вясьенька галодненька* (усечаная форма. – К.У.); *летша* (усечаная форма. – К.У.) музыка на свеце, як і ў дні *дзяціны* (усечаная форма. – К.У.); *каротка* (усечаная форма. – К.У.) памятка аб людзе; *крэпак* ты, Якім, як дуб; і *люб* і *смуцен* (усечаная форма. – К.У.) час прыгоды; праца *марудна*, *бясконца*, *цяжка*; *міл* майму сэрцу гоман *далёкі*; *непрыкмецен* ды *вялік* (усечаная форма. – К.У.) жаночы труд; жыццё *пад’ярэмна*; *смутна* іх песня, плачу *падобна*; *сумен* крык ваш, гусі; гай, бы *зачарован*; жыццё ты *чалавечча* (усечаная форма. – К.У.); *чырвон* (усечаная форма. – К.У.) месяц” [2, с. 136].

У паэме “Новая зямля” кароткія і ўсечаныя прыметнікі складаюць самую шматлікую групу прыкладаў эканоміі:

а) кароткія прыметнікі: *аксамітны* (беражкі), *атрутна* (роскаш), *багата* (леснікова пасада), *багаты* (агароды, лясы), *блізак* (захад той маўклівы, час сканання), *бязжаласна* (бяды), *важна* (мінута), *варожа* (тое, што заключана ў слове “паны”), *варта* (яна не вартая), *вінаваты* (самі: Міхал і Антось), *вольны* (людзі, сцежкі), *востра* (сякерка), *выразны* (копкі жыта), *высока* (гара), *высокі* (торп-палацы), *вяліка* (важнасць, мінута), *глух* (на вуха), *глуха* (неба), *глыбока* (ночка), *гожа* (мясцінка), *горды* (паны ў Вільні), *горка* (гэта ўсведамленне), *дабёр* (тхор), *дармы* (пераходы ад палонкі да палонкі), *дарэмны* (вушэй натужэнні), *дробна* (справа), *здаровы* (будзьце, ідзіце), *ёмак* (дзядзька Антось), *жорстка* (неба), *жыва* (паветра, усё ў лесе), *замецен* (след чарвяточыны), *засмучоны* (песні), *заўзята* (юха, хоць малое – дзядзька Антось пра Алесь), *зацята* (неба), *зацяты* (хмары), *знаёма* (Парэчча, правіла), *значны* (мае знаёмья нічым не значны), *каротка* (песня жыцця, справа), *крэпенькі* (будзьце), *мёртва* (усё), *міла* (зімовая рэчка для Костуся, жонка Міхала, мясціна), *мнагалучны* (жыццё і свет), *моцны* (скрэпы ледзяны), *невысок* (дзядзька), *непрыступны* (паны), *нецікава* (жыццё для паміраючага Міхала), *няроўна* (зямля ў хаце), *няміла* (жыццё для паміраючага Міхала), *няўзрачны* (знаёмья аўтара паэмы), *смачны* (клёцкі з сокам), не *страшан* (чорт у балоце), *ціха* (усё ў зімовым лесе);

б) усечаная і сцягнутая формы прыметнікаў: *барані* (рог), *бедны* (дзеці), *без'языка* (бядя), *бела* (кашуля), *белы* (кофты), *божа*, *божжа* (вока, воля, жаваранка), *вакольны* (дарогі), *воўча* (мяса), *выключны* (свет, жыццё), *гаварлівы* (жнеі), *гадальна* (рэч), *гарача* (зямля), *густаваты* (вусы), *дзяціна* (душа), *доўгі* (вусы), *задуменны* (дарогі), *злосны* (бровы), *знаёмы* (гамоняць, бы даўно знаёмы), *зрэбна* (кашуля), *крохка* (кара), *куравы* (сцены), *ладны* (бярвенні ў сценах хаты), *марны* (турботы), *маўкліва* (неба), *маўклівы* (сведкі, хмары), *міл* (луг), *мілы* (сناпы жыта), *мнагавобразны* (жыццё і свет), *мнагадумны* (дарогі), *музычна* (гудзенне цапоў у час малацьбы жыта), *найлепіша* (свята), *наравіста* (надвор'е), *настраёвы* (дарогі), *невялічка* (крынічка), *невялічкі* (вочы ў дзядзькі Антося), *нему* (жывёлу), *павабна* (усё), *пагана* (мардасіна), *падслепавата* (хата ў Хадыкі), *пануры* (грыбы), *непрывецен* (выгляд хаты), *пякуча* (крапіва), *рашучы* (погляды), *рухлівы* (усе ў сям'і Міхала перад святам), *сакавіты* (ліпы і таполі), *самавіты* (копкі жыта), *сабача* (морда), *сабачча* (слава), *смела* (маці), *смуцен* (луг), *спакойна* (вада), *срэбралітны* (хвалі), *сур'ёзны* (баравікі), *тлуста* (зямля), *удатна* (сядзіба), *фацэтны* (сناпы), *харош* (чалавек), *хмур* (Міхал), *хмура* (выраза Антося), *хмуры* (думкі ў Міхала), *цвёрды* (погляды паноў), *цікава* (рэчанька, снеданне, справа), *цікавы* (свет, жыццё, справы), *цэла* (жыццё), *цяжны* (чалавечыя лёсы), *чалавеча* (урода), *чалавечы* (лёсы), *чорны* (сцэжкі ў лесе ад чарніц), *чутка* (штучка, глушэц), *чуткі* (струны цішыні), *шалудзіва* (страха), *шумлівы* (жнеі), *шчаслівы* (святам усе ў сям'і Міхала), *шырокі* (бярвенні ў новым зрубе), *шэры* (вочы), *япручча* (доля).

З матэрыялу відаць, што кароткія і ўсечаныя формы прыметнікаў *багаты* (агароды, лясы), *блізак* (заход той маўклівы, час сканання), *вакольны* (дарогі, сцэжкі), *вольны* (людзі, сцэжкі), *вяліка* (важнасць, мінута), *вясёлы* (мы, усе), *гладак* (тхор, ты будзеш), *здаровы* (будзьце, ідзіце), *знаёма* (Парэчча, правіла), *каротка* (песня жыцця, справа), *маўклівы* (сведкі, хмары), *міл* (луг, ты каму-небудзь у бядзе), *міла* (зімовая рэчка для Костуся, жонка, мясіна), *мілы* (праявы, снапы жыта), *нова* (з'ява, хлявец і гуменца для новай сядзібы), *новы* (дарогі, людзі, шапкі ў зімовых хвоек), *надак* (дзядзька на тхараў, Костусь да аладак, ляснічы Ракоўскі да прыдзірак), *повен* (панскі двор жывёлы), *ружовы* заход ласкі, шчасця (Міхал у дзяцінстве), *сабача* (*сабачча*) (морда, слава), *фарсісты* (коміны, снапы), *цікава* (рэчачка, снеданне, справа), *цікавы* (свет і жыццё, справы), *чортава* (панчоха, пыца) ужываюцца па два-тры разы. Тут скарачаюцца як якасныя (у пераважнай большасці), так і прыналежныя прыметнікі.

Асноўная частка кароткіх і ўсечаных прыметнікаў утворана шляхам адкідання паловы канчатка множнага ліку і прывядзення гэтага прыметніка такім чынам да варыянту, супадаючага з формай адзіночнага ліку: *аксамітны* – я = *аксамітны*, *багаты* – я = *багаты*, *бедны* – я = *бедны*, *выкольны* – я = *вакольны* і г. д. – 81 прыклад са 159-ці. Некалькі кароткіх і ўсечаных прыметнікаў утвораны шляхам адкідання часткі канчатка жаночага роду адзіночнага ліку і звядзення такога прыметніка да формы, супадаючай з прыслоўем: *атрутна* – я = *атрутна*, *багата* – я = *багата*, *бедна* – я = *бедна*, *бязжаласна* – я = *бязжаласна* і г. д. (63 прыклады)

У сучасным беларускім мовазнаўстве амаль паўсюдна дзеепрыметнікам і кароткім, усечаным формам прыметнікаў адмаўляецца ў праве на жыццё. На нашу думку, гэта не паліпшае і не ўзбагачае беларускую мову як інструмент мыслення, пазнання і зносін, абмяжоўвае яе выяўленчыя магчымасці.

На вялікі жаль, у адносінах ужывання кароткіх і ўсечаных форм прыметнікаў і дзеепрыметнікаў, выкарыстання нулявых канчаткаў сучасны правапіс, па нашым глыбокім перакананні, у значнай ступені з'явіўся адступленнем назад па параўнанні з папярэднім, 1957-га года правапісам.

І таму глыбокі і ўсебаковы зварот Якуба Коласа да кароткай формы прыметнікаў і дзеепрыметнікаў трэба лічыць заканамерным. Кароткія формы прыметнікаў хоць і “складаюць непрадуктыўную катэгорыю ў граматычнай сістэме сучаснай беларускай літаратурнай мовы” [3, с. 173], але, тым не менш, існуюць і павінны ўзбагачаць беларускую мову, павышаць яе эканомнасць і выяўленчыя, адлюстравальныя, інструментальныя магчымасці.

Непараўнальна менш кароткіх і ўсечаных прыметнікаў утворана шляхам адкідання канчаткаў адзіночнага ліку мужчынскага роду і ўстаўкі беглага галоснага гука ў спалучэнне двух зычных асновы: *блізак – блізк-і, гладак – гладк-і, ёмак – ёмк-і, повен – поўн-ы, прывецен – прыветн-ы, прыхілен- прыхідн-ы, смуцен – смутн-ы, страшан – страшн-ы* (10 прыкладаў).

Яшчэ менш у мове паэмы прыкладаў адкідання канчатка ў прыметніках мужчынскага роду і часткі канчатка ў прыметніках ніякага роду адзіночнага ліку: *заўзята – заўзята-е, зацята – зацята-е, міл – міл-ы, невысок – невысок-і*.

Я. Колас добра ўсведамляў зручнасці і перавагі кароткіх і ўсечаных формаў прыметнікаў. Яму яны былі патрэбны не толькі для захавання рытму і стварэння рыфмы, але і для перадачы спецыфікі мясцовай мовы, юнацкага і сялянскага жыцця, паўнейшага і хутчэйшага ўсведамлення чытачамі зместу паэмы.

Тое ж можна сказаць і пра выкарыстанне ім кароткай формы дзеепрыметнікаў.

2. Ужыванне кароткай формы дзеепрыметнікаў.

Іх Якуб Колас выкарыстаў значна менш, чым прыметнікаў, але яны яшчэ ў большай ступені паказваюць, як патрэбны для мовы, для выканання ёю сваіх функцый, гэтыя прыкметна-часавыя абзначэнні аб'ектыўнай рэчаіснасці і яе праяўленняў: “Адам і Ева, збойца Каін Разоў пятнаццаць ім *аблаен*” (151)¹, “І толькі шкода: *абмяжован* ты, круг жыцця, і ў пугы *скован*” (282), “Была *адчынена* камора І сені насцеж. Як папала Надоба розная стаяла. Было ўсё *зрушана, сарвана*” (46), “Міхал *ахоплен* цёмнай хваляй” (328), “[Міхал] моцна *выбіт* з каляіны” (326), “Ужо конь *запрэжан* і чакае” (49), “...безбілетным ход *запынен*” (310), *зашыта* (губа – пра патрэбу маўчаць), “Але цяпер марозам *скован* І ад людскіх вачэй *захован*” (174), “І імі розум твой *начынен*” (212), “быў мак *павешан* яшчэ з лета” (204), “У гору чуць канцы *падняты* (162), Вуглы *падпёрты* пірагамі?” (29), “І стрэхі сонцам *пазлачоны*” (248), “А хто *пахован*, я не знаю” (52), “Зямля на ямы ўся *пабіта*” (54), “Малюнкi, з’явы, абразкі, калісь *прачуты, перажыты*” (324), “Няхай яна (служба) будзе *праклята!*” (98), “Ды будзь ты тры разы *праклята* І служба панская і ласка” (219), “І гора *схована* ліхое” (52), “А губы шчыльна-шчыльна *сцяты*” (Ш), “І ногі й рукі *ўдзеты* ў пугы” (29), “І гэтай рэчкі від *усцешан*” (278).

Калі Якуб Колас пісаў паэму “Новая зямля”, беларуская літаратурная мова толькі заканчвала сваё фарміраванне. У тым ліку і дзякуючы моўным пошукам пісьменнікаў. Таму з прыведзеных кароткіх дзеепрыметнікаў некаторыя і не ўвайшлі ў літаратурную мову: *замецен* (заўважан), *падхвачан* (падхоплен). Большасць жа прыжылася і характэрна сучаснай літаратурнай мове.

Скарачэнне дзеепрыметнікаў адбылося тымі ж спосабамі, што і прыметнікаў: адкіданнем канчатка мужчынскага (**-ы**), ніякага (**-е**) і жаночага (**-я**) родаў адзіночнага ліку: *аблаен, абмяжован, выбіт, завязан, заказан, замецен, запрэжан, запынен, заснован, захован, збудован, зняможан, начынен, павешан, падхвачан, пахован, скован, усцешан; сарвана, схована; адчынена, забрана, зрушана, сарвана, параскідана, прыбрана, насытана, пабіта, праклята*.

Заўважаны таксама прыклады кароткай формы дзеепрыметнікаў множнага ліку, дзе адкінута частка **-я** канчатка **-ыя**: *убраны, засланы, падняты, падпёрты, перажыты, прачуты, сцяты*. Гэтыя дзеепрыметнікі супадаюць з поўнымі дзеепрыметнікамі мужчынскага роду адзіночнага ліку і ў значнай ступені выкліканы і імі.

Скарачаныя дзеепрыметнікі выклікаюць яшчэ большае пярэчанне з боку сучасных змагароў за “нацыянальную самабытнасць” беларускай мовы, ідэйным лідэрам якіх з’яўляецца вядомы мовавед П. У. Сцяцко з Гродзенскага універсітэта імя Я. Купалы. Праўда, асноўнае вастрыве іх палымянай барацьбы накіравана супраць дзеепрыметнікаў.

Але ў сувязі з тым, што наконт кароткіх дзеепрыметнікаў яны прыводзяць тыя ж аргументы, што і супраць поўных дзеепрыметнікаў, прывядзём узор доказнасці наконт дзеепрыметнікаў: “Ад’ектыўныя структуры з дзеепрыметнымі суфіксамі **-уч-, -юч-, -ач-, -яч-, -ем-**,

¹ Тут і далей у дужках указваюцца старонкі паэмы па выданні, указаным вышэй.

-ім-, -ш-, -ўш- штучна перанесены ў беларускую мову з рускай і зусім не стасуюцца з марфалагічным і словаўтваральным ладам нашай мовы” [4, с. 106].

Асабіста мы з гэтым ні ў якой ступені не згодны.

Дзеепрыметнікі “народжаны” нават не рускай мовай, а старажытнаславянскай, што яны шырока ўжываюцца ў многіх славянскіх мовах, у тым ліку ў рускай, польскай і ўкраінскай.

Каб прыводзіць такі аргумент, патрэбна вывесці яго са спецыяльнага, глыбокага, усебаковага аналізу ўсіх пісьмовых помнікаў (як агульнаўсходнеславянскіх, так і руска- і беларускамоўных) перыяду XIII–XX стагоддзяў, па-жывому разарваць беларускую і рускую мовы, правесці рэзкую мяжу: вось гэта – уласцінасці рукай мовы, вось гэта – асаблівасці беларускай мовы. А паколькі гэта не зроблена і немагчыма яго зрабіць, дык сыходзіць з такіх доказаў па меншай меры памылкова.

Марнасцю і асуджанасцю на няспех аргумента, што аспрэчваемыя дзеепрыметнікі і дзеепрыслоўі не ўласцівы беларускай мове, гарантыяй таго, што яны выкарыстоўваюцца і будуць яшчэ шырэй выкарыстоўвацца ў беларускай літаратурнай мове, асабліва ў яе навукова-тэхнічным варыянце, з’яўляецца размежаванне і выкарыстанне ў жыцці і працы таго падзелу аб’ектыўнай рэчаіснасці, які яны абазначаюць, які іх і выклікаў да жыцця. Менавіта гэты падзел з’яўляецца той падставай і гарантыяй, што спецыяльныя моўныя абазначэнні іх будуць існаваць да таго часу, пакуль існуе гэты падзел. Ужо М.В. Ламаносаў усведамляў каштоўнасць гэтых марфалагічных разрадаў лексікі: “Колькі ў высокай паэзіі служаць адным маўленнем славянскім скарачаныя думкі, як дзеепрыслоўямі і дзеепрыметнікамі, у звычайнай рускай мове неўжываемымі, дык кожны можа адчуваць, хто ў напісанні вершаў выпрабаваў свае сілы” [5, с. 22]. Ні больш, ні менш: першы з вялікіх рэфарматараў рускай мовы назваў дзеепрыметнікі і дзеепрыслоўі “скарочанымі думкамі”.

І ў гісторыі рускай мовы былі такія абаронцы, якія не пускалі дзеепрыметнікі і дзеепрыслоўі ў рускую мову. Але неабходнасць удасканалення мовы для лепшага і паўнейшага адлюстравання ёю ўсё новых і новых навуковых дасягненняў змяла гэтых “непушчальнікаў”, і зараз дзеепрыметнікі і дзеепрыслоўі сталі адным з важнейшых сродкаў не толькі ў рускай навуковай мове, але і ў бытавой. Тая акалічнасць, што, у адрозненне ад рускай мовы, такія дзеепрыметнікі і дзеепрыслоўі ў беларускай мове граматычна супадаюць, становяцца аманімічнымі, не можа быць дастатковай падставай для выдалення іх з беларускай мовы. Хоць бы таму, што існуе ўніверсальны інструмент для адрознення значэнняў слоў, разумення сэнсу сказанага – кантэкст. Аманімічнасць прысутнічае ва ўсіх раздзелах беларускай граматыкі – і ў фанетыцы, і ў лексіцы, і ў марфалогіі, і ў сінтаксісе... Гэта нельга не прызнаць дзеяннем закона эканоміі ў мове.

Пакуль вучоныя будуць шукаць апраўданні для неўжывання дзеепрыметнікаў у беларускай мове і спрачацца на гэту тэму, сярод насельніцтва будзе зніжацца імідж беларускай мовы.

Кароткая форма сустракаецца ў мове Я. Коласа і ў іншых часцінах мовы – у займенніках і парадкавых лічэбніках: *трэце* лета, *трэця* маці, журба *нейка*, жыццё *нейча*. Яны робяць мову не толькі больш эканомнай, але і больш разнастайнай, стылістычна багатай.

3. Ужыванне дзясловаў зваротнай формы не з постфіксам *-ся*, а з яго варыянтам – *-сь*.

Адразу хлопцы *схамянулісь*, Што ў нечым моцна *абманулісь* (212), Цяплей мужчыны *абувалісь*, Ў сваю работу запрагалісь (169), Ці то нябёсы *адамкнулісь* І ціха-ціха *адгукнулісь..?* (197), Нясліся зыкі песень здольных, ў лясках раз-пораз *адбівалісь*, І ім узгоркі *адклікалісь* (104), Як бы ім вельмі *падабалась*, што ім увага *аддавалась* (125), Прыветна скрыпнулі вароты, з вясёлым шумам *расчынілісь*. Ў гумне мужчыны *прытынілісь* (125), – Ўставайце: едуць! – *Ўсе ўсханілісь, захвалявалісь, захадзілісь* (229), Але навука *аказалась* не гэтак страшна, як *здавалась* (150), *Вучылісь* толькі да абеду. *Вучылісь* нават не без следу (160), А елкі хмурымі крыжамі Высока ў небе *выдзялялісь*, Таемна з хвоямі *шапталісь* (4), Але трымаюць дзеці згоду. Бо ўжо *вялось* так год ад году (242), За хатай поле *пачыналась*,

Дзе жыта хораша *гайдалась* (10), І як то мы не *дагадалісь!* – І доўга ўсе яны *смялісь*” (232), Калёсы лёгка *закруцілісь*, З вясёлым гукам *пакацілісь* (236–237), А хлопцы проста *збілісь* з тропу (69), Паслухаць [леснікоў] – *здавалась*, Што ўсе яны пасірацелі (77), *Здавалісь* ранай тья знакі (65), Яшчэ крапчэй яны *здружылісь*, Адзін к другім цясней *хілілісь* (64), А хлопцы зрання *рыхтавалісь*, па добрай згодзе *змеркавалісь* (237). *З’явілась* новая будова (57), *З’яўлялісь* новыя малюнкi (292), Каб у хляве ды ўсё *пладзілась*, Каб жыта ў полі *каласілась* (206), [Саладуха] хлопцу *падабалась*, Бо вельмі добра *удавалась* (235), *Пачулісь* родныя павевы (314), А там мужчыны *ўзварухнулісь*, Ў гумно па сена *пацягнулісь* (193), Каб у хляве ды ўсё *пладзілась* (206), *Пладзілісь* пчолкі з кожным годам (8), Ітак на сэрцы *праяснілась*, як бы гара з плячэй *скацілась* (155), Пад вечар неба *праяснілась*, І ўсё вакол *развясялілась* (227), Але Міхалу не *хацелась* Глядзець на гэта ўсё – *прыелась* (113), Яны [Міхал з Антосем] *прыкльпалісь* да мэты (271), На час кароткі *прыхілілісь*; Збаны, гаршкі між іх *тулілісь* (46), Кабеты тварамі *самкнулісь*, І так прыемна *усміхнулісь* (128), Тут маці *ўходжвалась* з гаршкамі (57), І ўсе *смялісь*, рагаталі (225), *Спынілісь*, шапкі пазнімалі (268), І доўга *сыпалісь* праклёны (99), *ўзнялісь* грудзі, *чулісь* сілы (55), *Ўзнялась* галоўка і апала (234), Цяпер, *здаволіўшысь* ядою, Дзяцінай *цешылісь* гульнёю (12), Сядзелі, *цешылісь* ядою (241).

Спецыфіку любой мовы складаюць не толькі элементы, больш эканомныя ў параўнанні з аналагічнымі з’явамі іншых моў, але і больш грувацкія канструкцыі ці элементы. Таму зваротная часціца *-ся* – адна з уласцівасцей беларускай мовы, а *-сь* – рускай. Але ў апошняй, хоць і рэдка, пераважна ў паэзіі, народнай творчасці і жывой мове, ужываецца і постфікс *-ся*. Тое ж самае можна сказаць і пра ўжыванне ў беларускай мове постфікса *-сь*.

Абодва гэтыя постфіксы па колькасці літар аднолькавыя, а вось па колькасці гукаў руская часціца мае перавагу перад беларускай. Таму найбольш гэта перавага праяўляецца ў вуснай мове. Для тых, хто ставіць на першае месца сутнасныя, інструментальныя функцыі і прыгоднасць мовы на першае месца, а яе нацыянальную самабытнасць – на другое, што занамерна і адзіна правільна, не шкада замяніць постфікс *-ся* на *-сь*. Нацыянальная самабытнасць беларускай мовы ад гэтага не зменшыцца, таму што ў ёй застаюцца тья элементы, якія валодаюць шэрагам пераваг перад адпаведнымі элементамі іншых моў. Да тых людзей, якія гэта ўсведамляюць, як мы бачым, адносіцца і вялікі беларускі песняр і адзін з найбольш таленавітых даследчыкаў беларускай мовы Якуб Колас.

4. Ужыванне зваротных дзеепрыслоўяў з постфіксам *-сь*.

Такім паэт-пісьменнік часта выступае ў паэме “Новая зямля” не толькі ва ўжыванні дзеясловаў, але і ў выкарыстанні дзеепрыслоўяў: І *азіраючысь* трывожна, Ў вагон [дзядзька] шыбуе асцярожна (288), [Хвойкі] стаяць, як сіраты якія, Ад снегу *выгнуўшысь* дугою (195), Цяпер, *здаволіўшысь* ядою, Дзяцінай *цешылісь* гульнёю (12), А хто, *накрыўшысь* [ад дажджу] халатом..., Сядзіць квахтухаю срэдзь лугу (254), *Напрацаваўшысь*, спачываюць Усе старэйшыя... (58), А *падхадзіўшысь* каля дому, ...едуць ў лес вазіць калоды (193), [Хмары], як бы *спыніўшысь* нерухліва, Усмешкі кідаюць шчасліва (242), *Схіліўшысь* ціхенька ў куточку, Стаялі дзве вярбы старыя (8), [Хвоі і яліны] стаялі гожай чарадою, *Схіліўшысь* к сонцу галавою (55), *Ўздыхалі, хрышчучысь*, старыя (77).

5. Ужыванне слоў розных часцін мовы з адкінутымі прыстаўкамі або з апушчанымі ўнутранай марфалагічнай часткай ці асобнай літарай.

Тут наглядна вылучаюцца наступныя падгрупы:

а) назоўнікі з адкінутай прыстаўной літарай або прыстаўкай:

Там, брат, *гароды*, чуеш, маці?... (26), Паставіць бы іх [паноў] у *гароды*... (295) Але дабра, палёгкі, толку не прыбыло з таго й на *голку* (92), Бо ноч нябыту, ноч – аблога Сачыць наш час ад дня *радзэння* (282), Міхал выказвае *дагадкі* (72), Калі канец яму, *рушэнне?* (112);

б) дзеясловы з адкінутай прыстаўкай, прыстаўной літарай або карацейшай прыстаўкай замест даўжэйшай:

І *асталіся* [будынкі] так навекі (312), Пустым той кут не *астанецца* (45), Міхаіл ўжо нейк *вайшло* ў моду... (203), ...Як *граў* у карты нешчасліва (98), І як то мы не *дагадалісь!*

(232), Самім нам трудна *дагадацца* (212), У Міхала губы *дрыганулі* (85), І госці свой банкет *канчаюць* (139), Антось на полі *кончыў* дзела (82), Міхал ёй [кадушцы-Зосі] злазіць *памагае* (128), Пытаю: хто тут [у магіле] *пачывае?* (52), Калі такім ліхім *радзіўся* (111), Як бы у горла *сунуў* костку (231), Што наш Амброжык увесь *тае* (78), Наказ такі, каб заўтра зрана твой брат Антось *шоў* да адбору (89).

Як бачым, тут пад уплывам рускай мовы не выкарыстаны пісьменнікам прыстаўкі ці прыстаўныя літары *з-, у-, на-, с-, да-, рас-, і-*, пад уплывам рускай мовы і беларускіх народных гаворак апушчана прыстаўное *і-* ў словах *іграў, ішоў*;

в) прыметнікі з адкінутымі прыстаўкамі *у-, за-*: З гнілой, *вагнутаю* страхою Стаяў хлявец якраз напроці (9), І Костусь рады і *давольны* (181);

г) дзеепрыметнік і прыслоўі з адкінутымі прыстаўкамі *с-, на-* ці заменай прыстаўкі *ад-* на прыстаўку *з-* пад уплывам рускай мовы і беларускіх гаворак:

Вось *кончан* лес, і Стоўбцы блізка (285), А ўсё *вакол* глядзіць здзіўлена (332), Не надта *зразу* накідайся (205);

д) словы розных часцін мовы аднаго кораня з заменай прыстаўкі *за-* на *з-*:

Казала маці ў *здавальненні* (86), Іх [жней] пражыць, сушыць смага тая, Якую трудна ім *здаволіць* (259), Для хлопцаў гэта тлумачэнне Найболей мела *здавалення* (216). У дадзеным выпадку слова *здавальненне* скарачана не толькі шляхам замены даўжэйшай прыстаўкі на карацейшую, але і адкіданнем аднаго склада *-не-* ўнутры слова; Цяпер, *здаволіўшысь* ядою, Дзяцінай пешылісь гульнію (12); Ты *нездаволены*, як бачу (90);

е) словы розных часцін мовы са скарачэннямі ўнутры лексем:

- дзеяслоў: Го, тата! Дзядзька! *вышлі* пчолы (8),

- прыметнік: Вітаць у ранічак спакойны *Златавалосую* багіню... (246),

- назоўнік: Зялёны луг, як скінуць вокам, ..Абапал *Нёмна* расцілаўся (5), Над гэтым *Нёмнам* у купанне (251), А *прохладзь* вечара далёка (258), Такая матчына *прымета* (203), У дзядзькі тут свая *прымета* (247), Абы гарэлка на *прымеце* (110), Бо на *прымеце* іншых маюць (84).

Словы *вышлі, златавалосая, прохладзь, прымета* ўжыты Я. Коласам не толькі дзеля захавання рытму верша, але і пад уплывам рускай мовы і закона эканоміі. У слове *Нёмна, Нёмнам* ужыты прыём чаргавання *а – нуль гук* таксама дзеля захавання зададзенай колькасці складоў у вершы, і з-за закона эканоміі.

6. Ужыванне кароткай формы займеннікаў.

Паэт-мовавед Я. Колас розныя займеннікі скарачае рознымі спосабамі:

а) апускае апошняю літару канчатка: А для каго ўся роскаш *гэта?* (308), *Бо гэта* смерць – зло неадхільна (323), *Бо гэта* штучка вельмі чутка (233), Была зямля *гэта* прыўдала (28), Тарэсяй звалася цётка *гэта* (63), *Ўся гэта* райская размова (267), О, *гэту* ноч ён памятае! (324), *Дзе наша*, брат, не прападае (44), *Каб наша* ліха не даждала! (311), Але цяпер пра *то* забыўся (215), Не *то*, што б там якія справы (109);

б) адкідае частку *-ці* часціцы *-сьці*: Як бы *чагось* каму смяялась (57), *Бы штось* чуваць, нібы хто плача (331), Ён *штось* сказаць яшчэ імкнецца (329), *Сказаць Штось* хоча і ўздыхае, *штось* за язык яе трымае (31);

в) замяняе частку гэтай часціцы (*-ьці* на *-я*): Аб *чымся* думае тужліва (31).

Усё гэта ён робіць не па сваёй выдумцы, а па прыкладу народных гаворак.

7. Ужыванне назоўнікаў мужчынскага, жаночага і ніякага роду ў родным склоне множнага ліку з нулявым канчаткам.

Чаму *аб'ездак, сцежак* многа? (88), *Аладак* грэцкіх, як *пампушак* (21), Глядзіць з-пад *броў* зусім панура (319), *Згрызот* нямала, многа *здавак* (93), Не дам вам *клёцак* і панюхаць! (68), Каб з панскіх выпутацца *пут* (74), З астатніх *слоў* Міхася лае (98), Ён [Антось] ладзіў многа *кос* за лета (248), Пра іх і *песень* не спяваюць (51), Сярод *трушчоб* між ельніякамі (63), А выгляд *зорак* крутабокіх, Лясочкаў, *хвоек* кучаравых (318), Халодных *зор*, снягоў глыбокіх (192), Чаму *цялят* бярэш на пашу? (88), Дзе поўна ўсё свайго значэння, прыгоства, *чар* і глыбіні (282).

У назоўніках жаночага роду ў выпадку збегу апошняга зычнага асновы з суфіксам **-к-** паміж імі ўстаўляецца беглы галосны **-а-**.

Якуб Колас шмат сіл і таленту аддаў на паляпшэнне беларускай мовы і яе тэрміналогіі, у тым ліку на выпрацоўку правіл выкарыстання нулявога канчатка ў родным склоне множнага ліку назоўнікаў мужчынскага, жаночага і ніякага родаў. У сваіх творах Якуб Колас нязменна прытрымліваўся гэтых правіл.

У адпаведнасці з гэтымі прававымі актамі 1933 і 1957 гадоў назоўнікі мужчынскага роду I скланення маюць у родным склоне множнага ліку канчаткі **-аў(-оў)**, **-яў(-ёў)**. Пераважная большасць назоўнікаў ніякага роду з асновай на цвёрдыя зычныя, **р, ж, ш, ч (шч), ц** і на **к, х** “у родным склоне множнага ліку... ужываецца як з нулявым канчаткам, так і з канчаткамі **-аў, -оў**: *акон – вокнаў, гумён (гумен) – гумнаў, дрэў – дрэваў, праў – правоў, сёл – сёлаў, крыл – крылаў, правіл – правілаў, валокан – валокнаў...*” [3, с. 65]. Астатнія (некаторыя аднаскладовыя і двухскладовыя, якія з нулявым канчаткам супадаюць з аднаскладовымі назоўнікамі і дзеясловамі) – толькі з канчаткамі **-аў, -оў**.

У родным склоне множнага ліку назоўнікі жаночага роду II скланення незалежна ад характару асновы маюць або нулявы канчатак, або, радзей, канчатак **-аў, -яў**.

1. З нулявым канчаткам ужываюцца назоўнікі жаночага роду, аснова якіх заканчваецца адным зычным: *бяроз, кос, калон, паэм, палос, пчол, рам, рыс, скал, стрэл, струн, сцен, школ, моў, ніў, траў, слоў, прамоў, брашур, веж, кватэр, меж, папер.*

2. З канчаткамі **-аў, -яў** у родным склоне множнага ліку ўжываюцца назоўнікі жаночага роду, аснова якіх заканчваецца збегам зычных: *адозв-аў, бітв-аў, брытв-аў, кракв-аў, ... лічб-аў, качэрг-аў, чэрг-аў, будоўл –яў...*

Некаторыя назоўнікі са збегам зычных у канцы асновы дапускаюць паралельнае ўжыванне іх як з нулявым канчаткам, так і з канчаткамі **-аў (-яў)**: *верб – вербаў, бомб – бомбаў, дамб – дамбаў, форм – формаў, сцірт – сціртаў, шахт – шахтаў, рыфм – рыфмаў, тайн – тайнаў, цыстэрн – цыстэрнаў, скарг – скаргаў, вольх – вольхаў, розг – розгаў, фаланг – фалангаў, шарэнг – шарэнгаў, штанг – штангаў, чаромх – чаромхаў і інш.*” [3, с. 72–73].

Гэтая граматыка ў інтарэсах беларускай мовы ўстанаўлівае, што назоўнікі, у якіх паміж канцавымі зычнымі асновы можа паяўляцца беглы або ўстаўны галосны (е, ё, а), выступаюць у родным склоне множнага ліку з нулявым канчаткам; калі ж гэтыя назоўнікі ўжываюцца без беглага або ўстаўнога галоснага паміж канцавымі зычнымі асновы, то яны выступаюць з канчаткамі **-аў(-яў)**: *сасна – сосен – соснаў, баразна – баразён – барознаў, сястра – сяццёр – сёстраў, грэбля – грэбель – грэбляў, аглобля – аглобель – аглобляў, кропля – кропель – кропляў, зямля – зямель – земляў, сушня – сушань – сушняў, кухня – кухань – кухняў, сотня – соцень – сотняў.*

Назоўнікі агульнага роду “ў родным і вінавальным склонах множнага ліку... выступаюць з нулявым канчаткам [3, с. 81]: *сірот, падпявал, тудзяз, туляг, падлюг*”.

Па нормах, распрацаваных з удзелам Якуба Коласа, назоўнікі агульнага роду на **-а(-я)** у родным і вінавальным склонах множнага ліку маюць нулявы канчатак, радзей **-аў, -яў**: *калек, сведак (сведкаў), туляг, ціхонь (ціхоняў), пустамель (пустамеляў).*

Па ранейшых правілах назоўнікі жаночага роду ў родным склоне маюць не канчаткі **-аў, -яў**, а **-ей, -эй**: *гусей, касцей, сенажацей, столей, начэй, плячэй, мышэй. -Аў, -яў* яны маюць толькі ў ненаціскным становішчы: *рэчаў, далоняў, глыбляў, верфяў.*

Рознаскланяльныя назоўнікі таксама падпарадкаваны непахіснаму ў інтарэсах беларускай мовы правілу выкарыстання нулявога канчатка ў родным склоне множнага ліку пры першым зручным выпадку.

Назоўнікі ніякага роду на **-я(-ё)**, абазначаючыя маладых істот, павінны мець нулявы канчатак: *жарабят, цялят, ягнят*, або **-ей**: *дзяцей*. Асабовыя назоўнікі мужчынскага роду з суфіксамі **-ін(-ын)**, **-анін(-янін)** падпарадкоўваюцца гэтаму ж правілу: *сялян, гараджан, грузін, балгар*. Назоўнік *неба* мае два раўнапраўныя канчаткі – *нулявы і -аў*: *нябёс – нябёсаў*.

Сучаснае безразборнае навязванне канчаткаў **-аў, -яў** нават назоўнікам жаночага роду ў родным склоне множнага ліку не толькі ў значнай ступені ўніфікуе канчаткі, але і зьбядняе беларускую мову. Уносіць у яе такую негатыўную з’яву, як *аўканне і яўканне*. Якуб Колас

прысвяціў сваё жыццё і барацьбе супраць зьяднення беларускай мовы і павелічэння яе неапраўданай матэрыялаёмістасці.

8. Выкарыстанне сінанімічных, больш эканомных прыназоўнікаў: *к* замест *да* і *у* замест *ва*.

Дадыбаў бацька скоро *к* дому (20); *І к* аднаму ўжо прыйсці ладу (30), Схіліўшысь *к* сонцу галавою (55), *К* табе я ў думках залятаю (3), *І* дзеці бліжай селі *к* тату (44), На крыллях сонца дойдзе *к* хмарам (3), *І* мець у ўласнасці будынак (126), *У* ўсіх была тут думка тая (125).

Прыназоўнік *к* сінанімічны *да* ў 5 значэннях: пры выражэнні адносін: а) прасторавых; б) часавых; в) мэтавых; г) пры абазначэнні далучэння да чаго-небудзь; д) пры ўстойлівых выразках, грубых зваротах [6, с. 261]. У гэтых выпадках яму павінна аддавацца перавага перад прыназоўнікам *да*, які мае 18 значэнняў па дадзеных гэтага ж слоўніка. Праўда, некаторыя з гэтых значэнняў вылучаны штучна, г. зн. не па тых жа крытэрыях, па якіх вылучаны першыя пяць асноўных значэнняў, г. зн. па сутнасці адносяцца да пяці асноўных значэнняў. Напрыклад, сёмае значэнне прыназоўніка *да* выражае часавыя адносіны, абазначае дзеянне ў часе, як і другое значэнне (параўн.: Працаваў да вечара – у кансерваторыю паступіў да прызыву ў армію), 15-е значэнне таксама супадае з другім, бо выражае тыя ж часавыя адносіны (Працаваць ад раніцы да вечара – Да пабачэння, да новых сустрэч) [6, с. 162]. Здаецца, што такія дадатковыя значэнні прыназоўніка *да*, ды яшчэ па іншых крытэрыях, вылучаны штучна, каб паказаць яго перавагу перад прыназоўнікам *к*, каб і гэтай крупінкай штучна аддаліць беларускую мову ад рускай. Якуб Колас правільна зрабіў, што ўжываў гэтыя прыназоўнікі як сінанімічныя.

9. Ужыванне слоў розных марфалагічных разрадаў.

Ну, думаю, *пажыва*² слаўна (17), Віліся вулачкі так-гэтак Густою *тканню* цёмных клетак (313), Яны *давольны*, яны рады (205), А маці з гора *чуць* не плача (45), Угору *чуць* канцы падняты (162), А то растуць, на лес, вось, *глядзя* (27), Аж смех бярэ, на гэта *глядзя* (302), *І* не зважаючы, не *глядзя* (45), Ён [Міхал] цяжка *дыша*, духу мала (333), Зацішак поля *дыша* варам (258), Ляціць [поезд] стралою, грозна *дыша* *І* сівым дымам цяжка *пыша* (292), Само паветра жыва, *дыша* (260), Што наш Амброжык увесь *тае* (78), Ксавэры *так жа* пацвяржае (73), *Зато* між цел прабіў палянку (287).

10. Іншыя прыклады дасягнення лексічнай эканомнасці ў мове паэмы:

а) выкарыстанне больш эканамічных народнадыялектных слоў ці форм замест літаратурных дзеясловаў у загадным ладзе множнага ліку: Быка, карову *прадамо*... (30), Браткі! *Гуляйма!* Калі свята, Дык трэба выпіць хоць багата! (78), Глядзі, *мо* ўжо нераварылісь?.. (68), *Мо* з хлебам можна яго [бязрозавы сок] есці? (64), *Мо* пойдзем, братка? – ён гаворыць (60);

б) ужыванне дзеяслова адзіночнага ліку загаднага ладу *ідзі* з пачатковым *й*: *йдзі*, што дае эканомію пры чытанні: Нос абатры *йдзі*, развяжы (23);

в) скарачэнне парадкавага лічэбніка з падаўжэннем унутранага зычнага; хоць можна было абысціся і без падаўжэння, як у літаратурным парадкавым лічэбніку адзіночнага ліку *трэці*: Яе забыў я *трэце* лета (213), Ды бацька з дзядзькам, *трэця* маці (22);

г) утварэнне новага назоўніка ад аддзяяслоўнага назоўніка *абдыманне* (*абніманне*) шляхам адкідання суфікса і канчатка: Праз нейкі час, ужо пад зіму, Міхал у моцным быў *абніму* Хваробы моцнай і паганай (325).

У працы над развіццём і ўдасканаленнем беларускай літаратурнай мовы і яе навукова-тэхнічнай тэрміналогіі Якуб Колас сыходзіў, і гэта ён неаднаразова падкрэсліваў, з таго, што яны з'яўляюцца нябачанай сілы і значэння сродкам, нічым іншым незаменным інструментам жыцця і працы, радасцей і задавальненняў як кожнага чалавека, так і ўсяго народа. Менавіта гэта натхняла і адточвала яго пісьменніцкі талент, падказала найбольш правільныя меры ў яго мова- і тэрміналагічнай дзейнасці. Імкнучыся зрабіць нашу мову і тэрміналогію яшчэ

² У “Словаре русского языка” С.І. Ожагава назоўнік *пажыва* падаецца як размоўны.

больш дасканалымі дзеля яшчэ большага ўзрастання іх ролі ў паляпшэнні жыцця беларускага народа, ён выкарыстоўваў усе сродкі і прыёмы, у тым ліку інтэрнацыяналізацыю, павышэнне эканомнасці, выкарыстанне ўсяго самага лепшага з іншых моў, асабліва з рускай. Гэта з'явілася адным з самых вялікіх складаемых яго моватворчага і пісьменніцкага подзвігу.

Яшчэ адным складаемым поспеху і зыходным момантам у азначанай дзейнасці Якуба Коласа было найглыбейшае пачуццё адказнасці перад беларускім народам, яго будучыняй, перад яго найдаражэйшым скарбам і рухаючай сілай эканамічнага і сацыяльнага прагрэсу – яго нацыянальнай літаратурнай мовай і навуковай тэрміналогіяй, якія яшчэ з'яўляюцца яго вуснамі, цэментуючай беларусаў у дзяржаву і народ сілай, яго крыламі і важнейшым элементам мыслення, якое і гэты інструмент, у першую чаргу, павінен паляпшаць і паскараць, адначасова паляпшаючыся сам.

Пераконваючы тагачасных беларускіх пісьменнікаў і мовзнаўцаў у неабходнасці мець мову прыгожую, простую, гнуткую і выразную, Якуб Колас і сам кіраваўся гэтай задачай у сваёй пісьменніцкай, мова- і тэрмінатворчай дзейнасці. Ён не толькі клапаціўся да простых і эканомных слоў і тэрмінаў, але імкнуўся як мага кампактней пабудаваць і словазлучэнні і сказы, прыказкі і прымаўкі. Гэта заўважалі і простыя чытачы, і пісьменнікі з мовзнаўцамі. І бралі з яго прыклад, вучыліся ў яго. Як сцвярджае А. Базыленка, “прыказкі ў Якуба Коласа характарызуюцца агульнымі рысамі: структурнай сцісласцю, вобразнасцю думкі...” [7, с. 446–447].

Якуб Колас застаўся ў гісторыі беларускай літаратурнай мовы і яе тэрміназнаўства самым буйным і таленавітым іх удаканальвальнікам і тэарэтыкам, указаў ім самыя аб'ектыўна правільныя напрамкі развіцця. Толькі цалкам і грунтоўна засвойваючы яго моватворчыя здабыткі, пісьменніцкія дасягненні, укараняючы ў практыку функцыянавання мовы і тэрміналогіі яго рэкамендацыі і пажаданні, народ, пісьменнікі і моваведы не толькі ўздымуць беларускую літаратурную мову і навуковую тэрміналогію да новых вяршынь дасканаласці, але і самі дасягнуць шырокай вядомасці і ўдзячнасці як у сябе на радзіме, так і ва ўсім свеце.

Літаратура

1. Колас, Якуб. Новая зямля. Паэма / Якуб Колас; Іл. : Р.С. Фралоў. – Мінск : Народная асвета, 1975. – 336 с. з іл. (Школьная б-ка).
2. Цыгуецца па: Барсток, М. Якуб Колас і праблемы беларускай літаратурнай мовы / М. Барсток // Полымя. – 1954. – № 3. – С. 136.
3. Граматыка беларускай мовы : У 2-х тамах. – Т. I. Марфалогія. – Мінск : Выд-ва АН БССР, 1962. – С. 173.
4. Багдзевіч, А.І. Словаўтваральная структура аддзяяслоўных тэрмінаадзінак – ад'ектываў у сучаснай беларускай мове: праблемы нормы : дыс. ... канд. філалаг. навук : 10.02.01 / А.І. Багдзевіч / Гр.ДУ імя Янкі Купалы. – Гродна, 1998. – 119 с.
5. Ломоносов, М.В. Предисловие о пользе книг церковных в российском языке / М.В. Ломоносов // Русские писатели о языке (XVIII–XX вв.) / Под ред. Б.В. Томашевского и Ю.Д. Левина. – М. : Советский писатель, 1954. – С. 22.
6. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65 000 слоў / Пад рэд. М.Р. Судніка, М.Н. Крыўко; Афармленне А.М. Хількевіча. – 2-е выд. – Мінск : БелЭн, 1999. – С. 261.
7. Базыленка, А. Народныя фразеалагізмы ў мове твораў Якуба Коласа / А. Базыленка // Вялікі пясняр беларускага народа: Зборнік артыкулаў аб жыцці і дзейнасці Якуба Коласа. – Мінск : Выдавецтва АН БССР, 1959. – С. 434–456.